

MEMLI KRASNIQI**JOSIP BROZ TITO DHE STATUSI I KOSOVËS
1967-1974***

Në kujtesën kolektive të shqiptarëve në Jugosllavi, periudha midis viteve 1944-1966, kujtohet si kohë e “sundimit” të Aleksandër Rankoviçit, ish ministrit të Punëve të Brendshme dhe nënkryetarit të Presidiumit të Republikave Federative të ish Jugosllavisë. Gjatë kësaj periudhe shqiptarët janë vrarë, burgosur dhe janë shpërngulur në masë për në Turqi. Për më tepër, autoritetet serbo-malazeze, në kundërshtim me parimet e ideologjisë komuniste mbi barazinë kombëtare dhe sociale, ndonëse formalisht lejonin përdorimin e kufizuar të gjuhës shqipe, që ata e quanin me përbuzje “shiptarski”, përndiqnin dhe burgosnin çdo intelektual shqiptar. Mirëpo rënia e Aleksandër Rankoviçit dhe UDB-së (Sigurimi i Brendshëm Shtetëror) së kontrolluar nga serbët dhe malazezët, pikësëpari erdhi si produkt i kundërthënieve ndërmjet dy koncepteve politike: atij hegjemonist dhe centralist serb dhe atij kroato-sllloven, për më shumë decentralizim, si në sferën ekonomike, ashtu edhe në atë politike, pra për më shumë autonomi dhe autorizime për njësitë federale. Natyrisht, fakti që Kryetari i vendit, Josip Broz Tito, përgjohet, përshpejtoi organizimin e Plenumit të Brioneve më 1966, në të cilën Aleksandër Rankoviçi dha dorëheqje nga të gjitha funksionet. Ndërsa politika represive e UDB-së, sidomos kundër shqiptarëve, i shërbeu Titos për të bindur opinionin publik jugosllav, e posaçërisht atë serb, mbi përmasat e keqpërdorimit të këtij shërbimi.

Kështu gazeta "Politika" e 21 shtatorit 1966 lajmëronte "... Se në Prishtinë dyshohet në çdo gjë të shkruar në gjuhën shqipe, bile edhe në ata që lexonin librin “Shqipëria e sotme” të sekretarit të KQ të LKJ, Veljko Vllahoviçit, të cilën e kishte botuar “Rilindja” në gjuhën shqipe”.¹

* Kumtesë e mbajtur në konferencën shkencore “Rrugëtimi i shtetit të pavarur shqiptar nga krijimi drejt integritimit evropian”, organizuar nga Instituti i Historisë pranë Akademisë së Studimeve Albanologjike, Tiranë, më 27 nëntor 2017.

¹ Srbija i Albanci, *Pregled politike Srbije prema Albanicima od 1944. do 1989. godine*, 84.

file:///D:/Documents%20and%20Settings/PC/My%20Documents/Downloads/Srbija_U RN-NBN-SI-DOC-PIZ7X1QI.pdf, (vizituar më 25 shtator 2017).

Gjithashtu gazeta “Politika” e Beogradit, e 8 shtatorit 1966, do të shkruante se në mbledhjen e komisionit për riorganizimin e Shërbimit Sekret Shtetëror të Serbisë “ishte konstatuar se keqpërdorime të rënda në punën e shërbimit ka pasur sidomos në Kosovë-Metohi, sidomos ndaj kombësive dhe respektimit të drejtave të tyre të garantuara kushtetuese”.² Pra, edhe në këtë rast kishte përpjekje të palës serbe për zbutje të akuzave për krime, duke anashkaluar që drejtpërdrejt të përmendeshin shqiptarët si ata që e kishin pësuar nga kjo politikë hegjemoniste serbo-malazeze e Jugosllavisë.

Gazeta “Politika” e 19 shtatorit 1966, do të sjellë pjesë nga fjalimi i Veli Devës, sekretar i Lidhjes së Komunistëve së Serbisë për Kosovë e Metohi (siç quhej ende zyrtarisht Kosova), ku ai do të shprehej se keqpërdorimet më të mëdha të shërbimit të sigurimit ishin ndaj qytetarëve, të kryera nga viti 1956 e deri më 1963,³ pra në periudhën e Hrushovit dhe pozitës së dobësuar ndërkombëtare të Shqipërisë. Shembull më i mirë i kësaj ishte edhe themelimi i Institutit Albanologjik më 1953 dhe shuarja e tij më 1955, pra menjëherë pas takimit të Hrushovit dhe Titos në Beograd.⁴

Ndërsa, një nga hapat e parë të Titos, drejt politikës së re të tij të decentralizimit dhe të demokratizimit të brendshëm, pa dyshim ishte edhe zyrtarizimi në vitin 1967 i kombit mysliman në Bosnjë, si një përpjekje e tij, përpos të tjerash, për të neutralizuar rivalitetin serb dhe kroat në Bosnjë, por edhe për të dobësuar fuqinë e Serbisë dhe të serbëve në Federatën Jugosllave.⁵

Hapi tjetër i kryetarit të RSFJ, Josip Broz Tito, ishte problemi i shqiptarëve dhe statusi i tyre në rregullimin e ri të Federatës/Konfederatës Jugosllave. Kështu, më 1967, Tito do të vizitojë Kosovën dhe ku ai, për herë të parë, do të flasë hapur mbi të drejtat e shqiptarëve, duke trimëruar kështu elitën politike të Kosovës, që të angazhohet më me guxim në

² Po aty, f. 77.

³ Memli Krasniqi, Hysen Matoshi, Nuridin Ahmeti, Sonila Boçi, Ledia Dushku, Shpend Avdiu, *Kujtesa Kolektive: Dëshmi dhe Ngjarje (1944-1966)*, Instituti Albanologjik, Prishtinë: 2016, f. 24.

⁴ Rexhep Qosja, *Dëshmitar në kohë historike (1966-1974), Ditari I*, Tiranë: Toena, 2014, f. 83.

⁵ Husnija Kamberović, “Josip Broz Tito i nacionalni identitet Muslimana u Bosni i Hercegovini – dva videnja”, në *Tito – Videnja i Tumačenja*, Institut za Noviju Istoriju Srbije i Arhiv Jugoslavije, Beograd: 2011, f. 274.

forumet partiake dhe shtetërore në jetësimin e parimeve të proklamuar të barazisë sociale, ekonomike, politike dhe statusore si të shqiptarëve në tërësi, ashtu edhe të avancimit të pozitës juridike-politike të Kosovës.

Shenja e parë e avancimit të pozitës së shqiptarëve në Jugosllavi, ishte vendimi më 27-28 shkurt 1967 i Kuvendit të Krahinës Autonome të Kosovës e Metohisë, për rihapjen e Institutit Albanologjik.⁶ Ndërsa, në Kroaci, më 1967, institucionet kulturore dhe shkencore të Kroacisë, në mesin e tyre edhe Miroslav Kërlezha (akademiku i njohur kroat), do të nënshkruajnë një deklaratë mbi emrin dhe pozitën e gjuhës letrare kroate në Jugosllavi si dhe kundër projektit të gjuhës serbo-kroate.⁷ Ky pa dyshim ishte një veprim cytës që edhe shqiptarët në Jugosllavi, më 22-23 prill 1968, në Prishtinë, me përkrahjen dhe mbështetjen e kryetarit të Kuvendit të Krahinës Autonome të Kosovës, Fadil Hoxha, të organizojnë Konsultën gjuhësore dhe të marrin vendim që shqiptarët në Kosovë dhe në Jugosllavi të përdorin gjuhën letrare që do të përdoret në Shqipëri.⁸

Ndërsa, Fadil Hoxha, anëtari i Kryesisë së Lidhjes së Komunistëve të Jugosllavisë dhe kryetar i Kuvendit të Krahinës Autonome të Kosovës e Metohisë, në fjalimin e 12 shkurtit 1968, do të theksonte se marrëdhëniet e këqija të Jugosllavisë dhe Shqipërisë u kontribuojnë vetëm fuqive hegjemoniste dhe agresive, të cilat nuk kishin qëllime të mira as ndaj Beogradit e as Tiranës. Në të vërtetë, Jugosllavia kërkonte mbështetjen e Shqipërisë dhe Kinës kundër pretendimeve të Bullgarisë prosovjetike mbi Maqedoninë.⁹ Në të vërtetë, gjatë viteve 1967-1968, filloi një fushatë e Bullgarisë kundër kombit dhe gjuhës maqedonase si dhe pretendimeve për Bullgarinë e Shën Stefanit (1878), me mbështetje të BRSS-së, gjë që ishte një lloj presioni i Bllokut Lindor ndaj Jugosllavisë pasrankoviçiane, duke konsideruar se ky shtet është në procesin e dezintegrimit, me konflikte të brendshme etnike dhe përplasje ndërmjet njërive federale. Rrjedhimisht, ringjallja e debateve nga historia dhe kontestimi i integritetit territorial të Jugosllavisë, ishte një rikujtesë për pretendimet ndaj Maqedonisë së Vardarit, Greqisë, por edhe pjesë të

⁶ Rexhep Qosja, *Dëshmitar në kohë historike ...*, f. 70.

⁷ *Po aty*, f. 78.

⁸ *Po aty*, f. 96-97.

⁹ *Eastern European Intelligencer*, 14 february, 1968.

<https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP79B00864A000800010107-5.pdf>, vizituar më 21 tetor 2017; *Fadil Hoxha në vetën e parë - Me shënime dhe parathënie të Veton Surroit*, Prishtinë: Koha, 2010, f. 323.

Shqipërisë politike. Njëkohësisht kjo ishte edhe si formë e presionit kundër politikës së demokratizimit të mëtutjeshëm të Jugosllavisë.¹⁰ Aq më shumë që organizator të festimit të 90-vjetorit të Paqes së Shën Stefanit (1878) ishte Shoqata e Miqësisë Bullgaro-BRSS. Andaj është shumë e logjikshme që edhe Jugosllavia, nëpërmjet fjalimeve edhe të Fadil Hoxhës, bënte thirrje për përmirësimin e marrëdhënieve të Shqipërisë dhe Jugosllavisë, kundër tendencave territoriale të Bullgarisë, si dhe kundër politikës hegjemoniste të fuqive të huaja, pra BRSS.

Kryetari i Jugosllavisë, Josip Broz Tito, më 9 korrik 1968, nëpërmjet Televizionit të Beogradit, do t'i drejtohej qytetarëve të Jugosllavisë dhe ku ai publikisht pranon lëshimet e LKJ-së në raport me studentët, siç ishin problemet e tyre sociale, punësimin, keqpërdorimet e komunistëve, lejimin e hapjes së fabrikave private etj. Gjithashtu Tito kundërshtoi pretendimet se kinse këto demonstrata ishin të nxitura nga ngjarjet e njëjta në Evropë, duke theksuar se shkaqet që nxitën pakënaqësinë e studentëve qëndrojnë.¹¹ Menjëherë pas këtij fjalimi të tij, studentët ndërprejnë protestat. Kjo do të thotë se lëvizja majtiste në Evropë ende ishte shumë e fortë dhe aspak liberale. Pushtimi i Çekoslllovakisë nga ana e BRSS dhe Paktit të Varshavës në gusht të vitit 1968 përafroi Shqipërinë dhe Jugosllavinë në politikën e tyre të ruajtjes së pavarësisë.

Në tetor të vitit 1968, Komisioni për ndryshime kushtetuese i Kuvendit federativ të Jugosllavisë aprovoi amendamentin, i cili në nenin 2 të kushtetutës së RSFJ-së, do të theksonte se Federata Jugosllave, pos 6 republikave, përfshinte Krahinën Autonome të Vojvodinës dhe Krahinën Autonome të Kosovës dhe Metohisë. Gjithashtu Kuvendi federativ, do të përbëhej nga Dhoma e Kombeve dhe Kombësive, ku do të përfaqësoheshin republikat dhe krahinat.¹²

Në takimin e vitit 1968, të organizuar ndërmjet Titos dhe delegacionit të Komitetit Krahinor të Lidhjes së Komunistëve së Kosovës e Metohisë në përbërje: Veli Deva, Fadil Hoxha, Ilija Vakiq, Iljaz Kurtshi, Bllazho Radonjiq dhe Ismajl Bajra, ishin diskutuar tema të

¹⁰ Dennison I. Rusinow, "The Macedonian Question never dies", in *Southeast Europe Series*, Vol.XV, No. 3, (1968): 3. <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP08C01297R000400240004-0.pdf>, vizituar më 15 tetor 2017.

¹¹ *Tito Govoristudentima*, Tv Beograd, 9 Jun 1968.

godine.<https://www.youtube.com/watch?v=nne2fenuue8>, vizituar më 17 shtator 2017.

¹² *Rilindja*, Prishtinë: 1 nantor 1968.

ndryshme, si zhvillimi ekonomik i Kosovës, barazia nacionale, ndryshimet e disa dispozitave të Kushtetutës së Jugosllavisë etj. Delegacioni kosovar në këtë takim me Titon theksonte mbizotërimin e dy tendencave të kundërta, njëra prej të cilave kërkonte që asgjë të mos ndryshonte në statusin e Kosovës dhe kërkesa për Republikë. Tito theksoi se Krahina Autonome e Kosovës duhet t'i gëzonte të gjitha të drejtat që i takojnë dhe se ai personalisht do të angazhohej që problemet e Kosovës dhe të Metohisë të shoshiteshin në federatë dhe në republikë. Mbi të gjitha ai vendosi theksin në moszhvillimin ekonomik të Kosovës, nga ku burojnë problemet politike, sociale dhe raportet e tendosura ndërnacionale. Gjithashtu, Tito foli edhe për problemin e papunësisë së madhe në Kosovë, prandaj premtoi se do të investohet në kryerjen e punëve publike, si: rrugë, ndërtimin e objekteve të infrastrukturës, si dhe investime në ndërtimin e kapaciteteve prodhuese por edhe në bujqësi, të cilat do të zbusnin problemin e papunësisë dhe varfërisë. Tito po kështu bëri fjalë edhe për strukturën nacionale të të punësuarve në Kosovë, e cila nuk ishte e drejtë. Mirëpo, ai theksoi edhe se problemi nuk zgjidhet duke larguar serbët dhe malazezët nga puna, por, me një politikë të drejtë, e cila në inkuadrimin e punëtorëve të rinj duhet të jetë në pajtim me strukturën kombëtare të popullsisë në Kosovë. Ndërsa lidhur me ndryshimet e disa dispozitave të Kushtetutës së RSFJ-së, Tito theksoi se Krahina autonome duhet t'i gëzonte të gjitha të drejtat që i takonin, pra duhet të ketë një përmbajtje të plotë. Republika nuk është i vetmi faktor që i zgjidh të gjitha problemet. Prandaj, do të theksonte Tito, nëse autonomia do të jetë e plotë, atëherë edhe me këtë formë ajo do të mund të zgjidhte të gjitha problemet ekonomike, sociale, politike e kulturore të një territori gjegjës. Dhe krejt në fund Tito pyeti: Pse të mos quhet socialiste krahina autonome? Kjo socialiste sikur vetvetiu promovonte statusin e Kosovës në një nivel më të lartë, ndonëse jo të barabartë me statusin e republikave. Ai theksoi se duhet ditur një gjë: *“Çdo gjë që do të thotë barabarësi për një komb apo një kombësi duhet të kërkohet dhe të sigurohet patjetër”*. Gjithashtu, për herë parë, pas pothuaj një çerek shekulli, ai do të deklarojë se populli i Kosovës dhe Metohisë duhet të ndiejë se dikush interesohet për të. Shprehu mirënjohjen e tij sidomos për aktivistët e LK nga radhët e kombësisë shqiptare.¹³ Pra, mbështetja që ofronte Tito për shqiptarët, gjithashtu ishte edhe meritë e shtetit shqiptar,

¹³ *Rilindja*, Prishtinë: 4 nantor 1968, f. 5.

i cili së paku nga viti 1948 e tutje, kishte mbështetur të drejtat e shqiptarëve në Jugosllavi, duke shfrytëzuar kanalet diplomatike për ankesa te shtetet e Bllokut Lindor (me një sukses të kufizuar deri në vitet 1955), pastaj duke përkrahur dhe nxitur rezistencën ilegale shqiptare në Jugosllavi. Kurse me daljen e Shqipërisë nga Pakti i Varshavës (1961 dhe 1968), interesat e saj në politikën e jashtme ishin puthitur me ato të Jugosllavisë së Titos. Gjithashtu rezistenca e organizuar ilegale e shqiptarëve në Jugosllavi, i kishte treguar J. B. Titos se për të vazhduar me reformat e tij të thella ekonomike, sociale, administrative dhe politike, ai duhej të përballej edhe me problemin e shqiptarëve. Dhe Tito, si politikan pragmatik, i aftë për të neutralizuar armiqtë, do të ofrojë elitën politike të shqiptarëve të Kosovës, duke i mbështetur deri në masën e statusit të Kosovës “më shumë se autonomi më pak se republikë.” Gjithashtu edhe Fadil Hoxha, më vonë do të theksonte, se ata, pra politikanët shqiptarë, donin të dinin sa larg mund të shkonin në kërkesat e tyre dhe se sa ishte Tito i gatshëm që t’u thoshte serbëve se nuk mund të grindemi me Kosovën. Prandaj, theksonte ai, kërkesa zyrtare për Republikë vetëm sa do të shkonte në dobi të serbëve, që akuzonin shqiptarët për tendenca separatiste.¹⁴

Klima e favorshme për shqiptarët u shfrytëzua për të shprehur kërkesat e tyre në demonstratat e nëntorit të vitit 1968. Ndërsa më 26 dhjetor 1968, Kuvendi federativ i Jugosllavisë miratoi amendamentet kushtetuese, me të cilat krahinat autonome fitojnë ligjin kushtetues, me çka atyre u hapet rruga për pushtetin e pavarur ligjdhënës, gjyqësor dhe ekzekutiv. Gjithashtu Kosova edhe zyrtarisht filloi të quhet Krahina Socialiste Autonome e Kosovës.

Kongresi IX i LKJ-së, mbajtur më 11 mars 1969, përfundimisht i dha lamtumirë gardës së vjetër. 70% e anëtarëve të KQ të LK nëpër republika ishin kuadro të reja, ndërsa moshja mesatare e KQ të LKJ-së ishte 45-vjeçare. Kështu CIA, në raportin e saj, theksonte se pas këtij procesi të decentralizimit, edhe nëse vdes Tito, në Jugosllavi kishte gjasa të vogla të vinte deri tek anarkia. Gjithashtu, autoritetin e tij nuk mund ta zëvendësonte askush në Jugosllavi, prandaj sistemi i udhëheqjes kolektive ishte mënyra më e mirë e trashëgimisë së Titos. Sistemi vetëqeverisës në ekonomi u kishte dhënë subjekteve ekonomike pavarësi më të madhe në vendimmarrje duke i bërë më të orientuara nga profiti,

¹⁴ *Fadil Hoxha në vetën e parë...*, f. 362.

pra nga ekonomia e tregut. Ndryshime përmbajtësore u bënë në organizimin e sigurimit shtetëror, duke e decentralizuar nëpër njësi federale, ashtu edhe me ligjin që njësive federale u lejonte organizimin e Mbrojtjes territoriale, si një lloj ushtrie partizane dhe që në të vërtetë u mundësonte njësive federale të vendosin themelet e një force ushtarake vendore. Presidiumi i LKJ-së më 1969 përbëhej nga 5 përfaqësues të republikave dhe nga 3 përfaqësues të Kosovës (Fadil Hoxha, Kolë Shiroka, Jovan Pecenoviq), Vojvodinës dhe ushtrisë. Marko Nikeziç, ish-ambasador i Jugosllavisë në SHBA, Kryetar i LK Serbisë, liberal dhe properëndimor, Latinka Peroviç, do të ndërrohen më 1972.¹⁵

Më 1970 formohet Universiteti i Prishtinës, ndërsa në kohën e mbledhjes së Brioneve ku diskutohej mbi ndryshimet kushtetuese, Serbia nxiste serbët e nënkalasë së Prizrenit dhe studentët serbë të Universitetit të Prishtinës, si formë e presionit mbi Kosovën dhe Titon¹⁶. Në vitin 1971, pas pësimit të Lëvizjes Kroate, “liberalët” e Serbisë (Marko Nikeziçi dhe Llatinka Peroviçi) u munduan që kinse në një platformë liberale anti-Tito të përfitojnë edhe Veli Devën. Natyrisht, elita politike kosovare, që nuk donte të bëhej dorë e zgjatur e tendencave hegjemoniste serbe, të fshehur mbrapa ideve liberale, për këtë e kishte njoftuar edhe Titon, i cili pak më vonë do të shkarkojë edhe këtë grup të nacionalistëve serbë.¹⁷ Ndërsa më 1971 rivendosen marrëdhëniet e plota diplomatike ndërmjet Shqipërisë dhe Jugosllavisë, në nivelin e ambasadorëve.¹⁸

Më 1972, Jugosllavia mori 1.3 miliardë dollarë kredi nga BRSS-ja, të cilat do të shfrytëzoheshin në fushën e energjetikës, metalurgjisë dhe në industrinë kimike. Finalizimin e këtyre marrëveshjeve do ta bënin kompanitë nga Jugosllavia, të cilat do të negocionin drejtpërdrejt me institucionet e BRSS-së. Pra, ishte kjo mënyrë që i mundësonte edhe BRSS-së, që në njësitë e veçanta federale të Jugosllavisë, të thëllonte ndikimin e saj ekonomik dhe politik. Kthimi i kredisë do të bëhej me produkte finale.

¹⁵ *Weekly Summary Special Report*, “Yugoslavia: The Passing of the Old Guard,” 7 March 1969.

file:///F:/dokumente%20te%20CIA/CIA%20II/Yugosll%20%20largimi%20i%20garde s%20se%20vjeter%201969.pdf (vizituar më 12 qershor 2017).

¹⁶ *Fadil Hoxha në vetën e parë ...*, f. 350.

¹⁷ *Po aty*, f. 369. 370.

¹⁸ file:///F:/dokumente%20te%20CIA/Jugosllavia%201974.pdf

Ndërsa Mahmut Bakalli, kryetari i Lidhjes së Komunistëve të Kosovës, më 7 shtator 1972, në Kamenicë, duke përcjellë kritikën e Titos kundër nacionalizmit, foli për një vigjilencë kundër nacionalizmit shqiptar, duke i lënë Titos të kuptojë që porosia kundër ndonjë shpërthimi të shqiptarëve ishte kuptuar nga udhëheqja e Kosovës.¹⁹

Lidhur me këto të drejta të Kosovës dhe të shqiptarëve bën fjalë edhe prof. dr. Fazli Syla, ish-drejtor i Institutit Albanologjik, i cili ishte edhe Sekretar Krahinor për Arsim, Kulturë dhe Shkencë i KSA të Kosovës në vitet 1974-1978. Fazli Syla, në librin e tij, thekson se paria e Kosovës nga ai kishte kërkuar që edhe Kosova t'i kishte të gjitha institucionet kulturore, shkencore dhe arsimore si Sllovenia, Kroacia dhe Serbia. Pra, Bibliotekën Universitare të Kosovës (jo bibliotekë rajonale), Arkivin e Kosovës, Akademinë e Shkencave dhe të Arteve etj. Rezistenca më e madhe e Serbisë dhe e Jugosllavisë ishte kundër themelimit të Akademisë dhe Seminarit Ndërkombëtar për gjuhën, letërsinë dhe kulturën shqiptare (1974). Kryetari i Akademisë serbe, Pavle Saviç (kryesues i AVNOJ-it) deri në momentin e fundit kishte refuzuar që të merrte pjesë në komisionin për pranimin e akademikëve kosovarë dhe themelimin e Akademisë së Kosovës (1975). Përfundimisht Akademia e Serbisë kishte dërguar Dushan Kanazirin, i cili u bë edhe kryetar i komisionit amë për themelimin e Akademisë së Kosovës.²⁰

Në vizitën e vitit 1975 të Titos në Kosovë, ai do të fliste për zhvillimin ekonomik të Kosovës dhe për stabilitetin politik të saj. Kritikoi republikat veriore për rezistencën ndaj obligimeve të tyre ndaj fondit për zonat e pazhvilluara dhe premtoi rritjen e ndihmave për Kosovën. Gjithashtu ai theksoi rrezikun nga veprimi i fuqive të huaja në destabilizimin e Kosovës. Më tej, theksoi se ai besonte se udhëheqja e Shqipërisë dëshironte përmirësimin e marrëdhënieve me Jugosllavinë, me qëllim stabilizimin e situatës në këtë pjesë të Ballkanit.²¹

¹⁹ *Eastern European Intelligencer*, “Yugoslav-Soviet Economic Ties Draw Closer”, 8 September 1972.

file:///F:/dokumente%20te%20CIA/Kosova%201972-%20bakalli.pdf (vizituar më 10 korrik 2017).

²⁰ Fazli Syla, *Në rrjedhat e Kohës: Dëshmi dhe Përjetime*, Prishtinë: Libri shkollor, 2015, f. 89.

²¹ *Soviet Union, Eastern Europe*, “Tito speaks in Kosovo”, 7 April 1975.

file:///F:/dokumente%20te%20CIA/Tito%20flet%20ne%20Kosove%201975.pdf (vizituar më 2 shtator 2017).

Në fund, dua të theksoj edhe njëherë, se Fadil Hoxha në kujtimet e tij vinte në pah se Kushtetuta e vitit 1974 nuk ishte imponim i shqiptarëve, sepse shqiptarët nuk ishin në mundësi t'ia impononin këtë zgjidhje as Jugosllavisë e as Titos. Përkundrazi, Tito, sipas tij, atëbotë i kishte ndihmuar shumë Kosovës.²²

²² *Fadil Hoxha në vetën e parë*, f. 343, 363.

